

# Соціальна політика

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-1-3>  
УДК 316.34 (35):303  
JEL H55, I31

Л. К. Семів, О. П. Мульська

## Соціальна вразливість населення України: концептуально-просторове моделювання

*Ідентифіковано основні детермінанти поглиблення соціальної резилентності території. На основі просторового підходу та використання методу інтегрального оцінювання досліджено рівень соціальної вразливості населення (2019 р.). Виявлено, що області Західної України (крім Львівської області) мають найбільші значення емпіричного показника соціальної вразливості, що окреслено особливими тенденціями соціально-економічного розвитку визначених областей. Доведено, що інтенсифікація міграційних процесів і соціально-економічні умови розвитку території об'єктивно позначаються на головних характеристиках соціальної системи. Обґрунтовано, що мінімізація поширення соціальної вразливості в регіонах України вимагає формування ефективного механізму державної політики забезпечення соціальної резилентності території.*

*Ключові слова: вразливість, соціальна сфера, резилентність, безпека, інтегральний коефіцієнт, Карпатський регіон, індикатор.*

**Постановка проблеми.** Налагодження ефективних процесів господарювання, формування високого рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробничо-господарських комплексів і побудова потужної національної економіки неможливі без надійного соціального базису. Забезпечення соціальної резилентності країни є фундаментальною передумовою не лише підвищення якості життя населення та покращення його добробуту, але й мінімізації соціальної вразливості окремих категорій населення і територій, зниження соціальної напруги та зростання рівня задоволеності інтересів громадян. Найявніші системних дестабілізаційних впливів на розвиток суспільно-економічних відносин ускладнює імплементацію механізмів та інструментів політики послаблення соціальної вразливості населення.

Домінантну роль серед ірраціональних детермінант стримування процесів забезпечення соціальної резилентності територій посідають негативні тенденції зростання міграційної активності населення, поляризація суспільств, неконтрольований рух багатства й бідності, що супроводжуються проблемами нерівності, стратифікації суспільств, поширення безробіття, зростання всіх видів небезпек. Окреслені тенденції призводять до поширення проблем соціальної нерівності населення і прекаріату, інших соціально-демографічних і екологічних проблем тощо. За таких умов не дотримуються задекларовані в Конституції України права, інтереси та можливості українських громадян, що спричиняє виникнення нових соціальних ризиків і загроз, а в підсумку – високого рівня соціальної вразливості.

Поглиблення соціальної нерівності на території України формалізується в посиленні диференціації населення за рівнем життя, соціальної ексклюзії, обмеженого або нерівного доступу до соціальних благ і ресурсів, лімітуванні потреб і неможливості реалізації власних соціальних прав. Подолання ідентифікованих деструктивних впливів об'єктивно вимагає обґрунтування науково-прикладних положень щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення аналізування рівня соціальної вразливості населення у просторово-темпоральному зрізі.

**Аналіз останніх досліджень.** Соціальна вразливість розглядається у проєкції протидії наростанню соціальних, природних та антропогенних (техногенних)

© Л. К. Семів, О. П. Мульська, 2022.

ризиків і загроз [1-4], а також впливу надзвичайних ситуацій, зокрема стихійних лих, на розвиток територій [5-8]. У вітчизняному науковому дискурсі соціальна вразливість детермінована як рівень високої схильності до ризиків і факторів невизначеності, які супроводжуються меншою здатністю протистояти викликам, а також протидіяти їхнім негативним наслідкам [9, с. 354-355]. У сучасних міждисциплінарних дослідженнях соціальна вразливість трактується як феномен, що стосується окремих індивідів, груп людей, спільнот, організацій, суспільства, еколого-соціальних систем, і пов'язується з вивченням соціальних ризиків і нездатності протистояти окремим стресовим ситуаціям. Тою чи іншою мірою соціально вразливими є всі люди перед природними катаклізмами або техногенними катастрофами [10, с. 104].

На науковому фронті присутні напрацювання, згідно з якими соціальну вразливість пов'язують з нездатністю людей, організацій і суспільств протистояти несприятливим впливам стресових факторів, які зумовлені характеристиками, притаманними соціальним взаємодіям, інститутам і системам культурних цінностей. Зокрема, у США науково-методичним інструментом моніторингу соціальної вразливості території є індекс соціальної вразливості CDC/ATSDR (CDC/ATSDR SVI), розрахований на основі 15 змінних, основною метою якого є відстеження соціально вразливих до природних катастроф громад [11].

Натомість у наукових працях польських науковців соціальна вразливість ототожнюється з поняттям соціальної чутливості як особливості установ, організацій та інших суб'єктів бізнесу щодо дотриманням етичних стандартів і правових норм [12], здійснення добровільної довготривалої некомерційної діяльності для задоволення інтересів працівників, надання можливостей для їхнього розвитку, зростання рівня соціальної відповідальності [13-15].

Соціальна вразливість не є чітко визначеною дефініцією і має мультидисциплінарний характер, стосується як індивіда, домогосподарства, так і громади, регіону та країни; зростає в період макроекономічної нестабільності, політичних криз, техногенних і природних катастроф. Концепція соціальної вразливості виникла в 70-х рр. ХХ ст. Її фундаторами є Ф. О'Кіф, К. Вестгейт, Б. Віснер [16], які описують поєднання соціальних, культурних, економічних, політичних та інституційних процесів, що формують соціально-економічні диференціали відношення громад і регіонів від різного роду потреб.

Вразливість є одним з провідних напрямів теоретичних досліджень і практичних розробок міжнародних організацій, наукових шкіл та окремих дослідників. Важливе місце тут займають дослідження Світового банку, Міжнародної організації праці, ООН. Зокрема, в окремих звітах Світовий банк подає результати моніторингу соціально вразливих категорій населення (дітей, жінок, молоді, трудових мігрантів). Окремі дослідження стосуються соціальних ризиків, зокрема впливу соціально-економічних криз на добробут домогосподарств, рівень бідності, продовольчу безпеку, доступ до соціальних послуг тощо.

Численні публікації зарубіжних учених присвячені вивченню соціально-екологічних чинників вразливості. Зокрема, вразливість досліджується паралельно із соціальною стійкістю для відображення міри здатності соціально-економічної системи залишатися цілісною і протистояти ризикам (К. Бергстанд [17], М. Андру [18], А. Фурлонг [19]). Окрема група публікацій стосується виявлення взаємозв'язку соціальної вразливості та макроекономічної нестабільності (Е. Енарсон, А. Фотергілл, А. Лавел [20; 21]), соціальних ризиків і бідності [22; 23]. Зарубіжні дослідники велику увагу приділяють ризикам у сфері зайнятості, доходів, освіти [24; 25], а також проблемам соціальної інфраструктури [26-28].

Вітчизняні науковці (Е. М. Лібанова [29], О. А. Макарова [10], О. Ф. Новікова [13], А. М. Колот, О. А. Грішнова [30], Л. Г. Стожок [9]) розглядали соціальну вразливість населення у фокусі соціального захисту різних верств населення, бідності, ефективності соціальної підтримки в періоди економічних криз.

Для України як країни-донора людських ресурсів однією з найбільш критичних у соціально-економічному середовищі є проблема високої інтенсивності зовнішньої трудової і освітньої міграції, яка справляє комплементарний вплив на рівень соціальної вразливості території. Зовнішня міграція є одним із чинників поширення соціальної вразливості населення, оскільки сприяє формуванню прекарної зайнятості. Водночас високий рівень соціальної вразливості призводить до інтенсифікації трудової міграції як інструменту послаблення соціальної резилентності території. У наукових дослідженнях львівської школи регіоналістики [31-33] підтверджуються тези про тісний каузальний зв'язок міграції, рівня розвитку сфери зайнятості та ринку праці, інших параметрів соціальної сфери з рівнем соціальної вразливості населення.

Ідентифікація соціальної вразливості населення як категорії, що детермінує забезпеченість населення належними соціально-економічними умовами проживання, зумовила формування методики оцінювання рівня соціальної вразливості регіонів України із застосуванням інноваційного складу індикаторів, використання мультиплікативної форми інтегрального індексу, формалізованого обґрунтування вагових коефіцієнтів індикаторів і груп показників. Трансформаційні зміни, які відбуваються в економічній системі та соціальній сфері країни та її регіонах, зумовили вибір відповідної структури системи індикаторів соціальної вразливості території: 1) соціальна напруга (регіональна макроекономічний та демографічний вимір, медико-екологічне середовище); 2) зайнятість і ринок праці; 3) доходи та витрати населення; 4) соціальна інфраструктура; 5) освіта.

Для виявлення рівнів соціальної вразливості населення потрібно реалізувати три завдання: нормування індикаторів, визначення та обґрунтування вагових коефіцієнтів, побудова інтегральних коефіцієнтів на основі просторового підходу.

Нормування індикаторів є початковим і пріоритетним етапом дослідження. Усі індикатори мають різну розмірність і спрямованість, а тому правильне проведення нормування дозволить звести індикатори до діапазону  $[0; 1]$  і тим самим привести їх до одного зіставного ряду. Нормування здійснюється за допомогою формули (1) для індикаторів-стимуляторів та формули (2) для індикаторів-дестимуляторів:

$$a_{it}^{sn} = x_{it}^n / x_{\max t}^N, \quad (1)$$

$$a_{it}^{dn} = x_{\min t}^N / x_{it}^n, \quad (2)$$

де:  $a_{it}^{sn}$ ,  $a_{it}^{dn}$  – нормовані значення  $i$ -го індикатора-стимулятора та індикатора-дестимулятора відповідно  $n$ -го регіону в  $t$ -інтервалі часу;  $x_{\max t}^N$ ,  $x_{\min t}^N$  – максимальне та мінімальне значення  $i$ -го індикатора в  $t$ -інтервалі часу в межах  $N$ -ї сукупності регіонів.

Індикатори-стимулятори – це детермінанти, збільшення значення яких зумовлює зниження рівня соціальної вразливості населення в регіоні; індикатори-дестимулятори – це детермінанти соціально-економічного середовища, зростання показників яких спричиняє посилення соціальної вразливості населення.

Визначення групових коефіцієнтів індикаторів соціальної вразливості населення ( $w_i^e$ ) здійснюється за формулою (3):

$$coef_k^n = \sqrt{j \sum_{i=1}^j z_i^n}, \quad (3)$$

де:  $coef_k^n$  – емпіричний показник  $k$ -ї групи індикаторів  $n$ -го регіону;  $z_i^n$  – вектор нормованих значень  $i$ -х індикаторів  $n$ -го регіону;  $j$  – кількість індикаторів у межах групи.

Визначення вагових коефіцієнтів груп індикаторів соціальної вразливості населення здійснюється за методом побудови кореляційної матриці (попарні кореляційні порівняння) для кожної групи показників окремо за формулою (4). Коефіцієнти вагової значущості є постійними величинами протягом досліджуваного періоду.

$$w_k^n = a_t^k / \sum_{n=1}^i r_k, \quad (4)$$

де:  $w_k^n$  – коефіцієнт вагової значущості  $k$ -ї групи показників соціальної вразливості  $n$ -го регіону;  $a_t^k$  – вектор елементів  $t$  рядка кореляційної матриці;  $r_k$  – значення показника кореляції  $k$ -ї групи.

Висновок про достовірність зв'язку здійснено за допомогою  $t$ -test (критерій Стьюдента). Розрахункові значення критерію порівнюються з табличними:  $\alpha$  – вибраний рівень значущості,  $df$  ( $n-1$ ) – ступені вільності. Якщо розрахункові значення статистики за заданого рівня значущості ( $p < 0,05$ ;  $p < 0,01$ ;  $p < 0,001$ ) та ступенів свободи ( $df=12$ ) перевищують табличне значення, отримані результати є достовірними.

Задля уникнення нульового значення індикаторів у межах групи, а також ситуації, коли значення інтегрального індексу нівелюється за одними показниками за рахунок інших, використовується «метод зважених сум». Такий метод розрахунку інтегральних коефіцієнтів соціальної вразливості дозволить ураховувати циклічний характер соціально-економічних процесів. Методичний підхід до інтегрального оцінювання соціальної вразливості в регіонах України дозволить здійснити просторовий зріз рівня соціальної вразливості населення і виявити систему складників та індикаторів соціальної сфери з коефіцієнтами значущості для визначення «критичних зон» соціальної резилентності регіонів.

**Метою статті** є оцінювання рівня соціальної вразливості населення України (просторовий підхід) і «диференційованих розмахів» значень соціальної вразливості Карпатського регіону порівняно з іншими областями України.

Гіпотеза дослідження – рівень соціальної вразливості населення каузально детермінується функціональним типом території та її соціально-економічними умовами розвитку. Об'єктом дослідження є процеси соціальної вразливості в регіонах України, зокрема в областях Карпатського регіону України як прикордонної території з особливим рівнем соціально-економічного розвитку (значно нижчим від середньодержавного).

**Основні результати дослідження.** У міжнародному та вітчизняному науковому арсеналі відсутні комплексні, ґрунтовні та надійні методики розрахунку соціальної вразливості. Найбільш широко відомим показником з високим рівнем прикладної значущості є індекс соціальної вразливості (розробка організації GRASP, США) – єдиний кількісний індикатор вимірювання соціальної вразливості території. Кількісне оцінювання та візуалізація рівнів соціальної вразливості на основі індексу, розрахованого з огляду на чотири складові (соціально-економічний статус (доходи, бідність, зайнятість та освіта), склад домогосподарств (вік, неповні сім'ї,

інвалідність), статус меншини та мова (раса, етнічна приналежність), житло та транспорт), є інформаційно-аналітичним інструментарієм формування бази громад і регіонів, які можуть потребувати соціальної підтримки в разі настання стихійної катастрофи.

Незважаючи на здійснені наукові напрацювання, залишаються актуальними питання оцінювання ризиків зростання соціальної вразливості населення, розроблення методології оцінювання соціальної вразливості громади / регіону як інструменту проактивної політики послаблення соціальної вразливості населення Карпатського регіону України. На основі авторської методики здійснена спроба оцінити рівень соціальної вразливості населення регіонів України, зокрема областей Карпатського регіону як території з диференційованим рівнем соціально-економічного розвитку.

Конституцією України громадянам гарантовано соціальний захист як систему державних і суспільних, закріплених законодавчо соціально економічних заходів, за яких гарантовані матеріальне забезпечення певним категоріям населення в разі відсутності або втрати ними стійких джерел доходу, а також матеріальна підтримка малозабезпеченим групам населення. В умовах фінансово-економічної кризи, тривалої гібридної війни на Сході України, світової пандемії COVID-19, наслідків фінансово-адміністративної децентралізації та ін. спостерігається значна ендогенна диференціація в Україні за такими показниками, як регіональний індекс людського розвитку, якість життя, рівень соціальної нерівності тощо. Відповідно, дослідження соціальної вразливості населення доцільно здійснювати за просторовим підходом, виокремлюючи та кластеризуючи регіони з критичним рівнем соціальної вразливості задля побудови проактивної політики зниження соціальної вразливості населення, реалізації диференційованих заходів задоволення соціальних потреб населення в регіонах, які цього найбільш потребують, побудови механізмів підтримки відповідного рівня соціального захисту для тих груп регіонів, де спостерігається високий і помірний рівень соціальної вразливості.

Варто зазначити, що соціальна вразливість населення найбільшою мірою детермінується складовою «Зайнятість і ринок праці» (30,8%), а найменше – показниками «Соціальна напруга» і «Соціальна інфраструктура» (по 13,8%) (рис. 1). Наприклад, зростання значень індикаторів регіонального соціально-економічного та демографічного виміру (компонент «Соціальна напруга»)

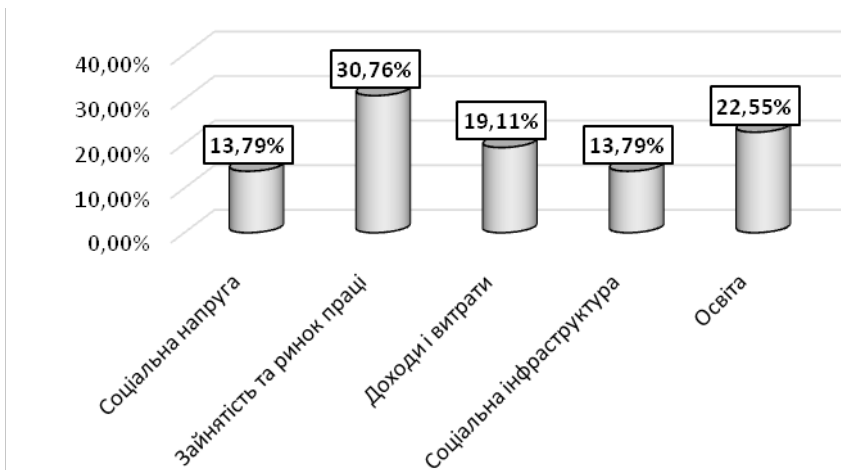


Рис. 1. Вагова значущість компонентів соціальної вразливості населення у 2019 р., %  
Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків.



дозволить знизити рівень соціальної вразливості населення і водночас є засадничою основою формування системи соціального захисту, забезпечення економічної і демографічної безпеки. Крім того, зниженню соціальної вразливості сприяє покращення стану медико-екологічного середовища, що особливо актуально на тлі проведення реформи сфери охорони здоров'я.

Втрата працездатності і незадовільний рівень освіти (вищої чи професійно-технічної) трактуються як індикатори бідності, а отже, соціальної вразливості людей, тому вони потребують більш детального розгляду. Перше місце за вагою має компонент зайнятості та ринку праці (0,308) – він вказує на відносно кращу ситуацію із соціальною вразливістю населення у Львівській області. Цей праценадлишковий регіон, на відміну від інших областей Карпатського регіону, у 2019 р. мав відповідні умови та можливості для реалізації програм працевлаштування (через більший попит на ринку праці в умовах високої активної міграційної активності населення). Друге місце займає компонент «Освіта», адже наявність освіти в людини зменшує ризик опинитися серед соціально-вразливих категорій населення. Примітно, що такі компоненти, як доходи, видатки та соціальна інфраструктура, формують соціальну вразливість з нижчими вагами; високий рівень розвитку ринку праці та сфери зайнятості є дестимулятором поширення соціальної вразливості та зменшує соціальні ризики в суспільстві. Серед стратегічних напрямів зниження рівня бідності як індикатора соціальної вразливості населення в Україні важлива роль належить сприянню у зростанні доходів. Тому державна та регіональна політика має бути направлена на зростання в бюджетах сімей частки доходів від підприємницької та індивідуальної діяльності. Інструментами її реалізації є розширення доступу до продуктивної зайнятості, зростання доходів населення від нестандартних форм зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці, сприяння їхній детінізації.

На основі результатів емпіричного дослідження встановлено, що області Карпатського регіону мають значно вищий рівень соціальної вразливості, який корелює із соціально-економічними тенденціями, характерними для регіону (табл. 1). Наприклад, за компонентом «Соціальна напруга» найбільший рівень соціальної вразливості серед усіх регіонів України спостерігається у Львівській, найменший – у Черкаській областях; за компонентом «Зайнятість і ринок праці» найбільший рівень – у Дніпропетровській, а найменший – у Харківській області; за компонентом «Доходи і витрати» найбільший рівень – у Чернігівській області, а найменший – у Дніпропетровській області; за компонентом «Соціальна інфраструктура» найбільший рівень – у Волинській області, а найменший – у Дніпропетровській області; за компонентом «Освіта» найбільший рівень – у Чернігівській області, а найменший – у Рівненській області.

Варто зауважити, що серед областей Карпатського регіону України найбільш вразливою за компонентами «Соціальна напруга», «Зайнятість та ринок праці», «Освіта» Львівська область має найбільші значення показників, а Закарпатська – найменші. Освіченість і відповідна кваліфікація є інструментами зниження соціальної вразливості населення і мінімізації ризику поширення проблем соціально вразливих верств населення. Наприклад, Львівська та Чернівецька області мають високі значення показників соціальної резилентності за цією складовою. За компонентом «Соціальна інфраструктура» Івано-Франківська область є регіоном-лідером.

Емпіричні дані дозволили підвередити гіпотезу про каузальність соціальної вразливості населення і соціально-економічних умов розвитку території. Найбільші значення інтегрального коефіцієнта соціальної вразливості населення у 2019 р. мала Закарпатська область, а найменші – Львівська (рис. 2).

Домінантну роль серед ірраціональних детермінант поширення соціальної вразливості населення посідають негативні тенденції зростання міграційної

Таблиця 1

Рівень соціальної вразливості населення України за структурними компонентами:  
регіональний зріз, 2019 р.

Регіони	Компоненти соціальної вразливості / значення коефіцієнтів				
	Соціальна напруга	Зайнятість і ринок праці	Доходи та витрати	Соціальна інфраструктура	Освіта
Вінницька обл.	0,0304	0,3122	0,4134	0,7034	0,7165
Волинська обл.	0,0298	0,3134	0,4227	0,7224	0,7207
Дніпропетровська обл.	0,0403	0,3262	0,3893	0,6444	0,7166
Житомирська обл.	0,0355	0,3325	0,4100	0,6801	0,7559
Закарпатська обл.	0,0317	0,3234	0,4235	0,7118	0,8517
Запорізька обл.	0,0319	0,3343	0,4192	0,6468	0,7012
Івано-Франківська обл.	0,0298	0,2797	0,4169	0,6782	0,7910
Київська обл.	0,0318	0,2854	0,4336	0,6675	0,8264
Кіровоградська обл.	0,0353	0,2883	0,4194	0,6437	0,8248
Львівська обл.	0,0277	0,2595	0,4045	0,6900	0,6926
Миколаївська обл.	0,0310	0,3563	0,4034	0,7201	0,7134
Одеська обл.	0,0317	0,3479	0,4206	0,6991	0,7252
Полтавська обл.	0,0375	0,3207	0,4108	0,6524	0,7217
Рівненська обл.	0,0287	0,2942	0,4211	0,6713	0,6727
Сумська обл.	0,0317	0,3064	0,4129	0,6459	0,7194
Тернопільська обл.	0,0307	0,3823	0,4261	0,6731	0,7293
Харківська обл.	0,0312	0,2573	0,4262	0,6623	0,7370
Херсонська обл.	0,0331	0,3480	0,4450	0,6587	0,7335
Хмельницька обл.	0,0307	0,3072	0,4235	0,6785	0,7303
Черкаська обл.	0,0309	0,2928	0,4254	0,6667	0,7466
Чернівецька обл.	0,0298	0,3043	0,4417	0,6804	0,7297
Чернігівська обл.	0,0320	0,3023	0,4083	0,6326	0,8609
м. Київ	0,0296	0,2882	0,4187	0,6804	0,7342

*Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків.*

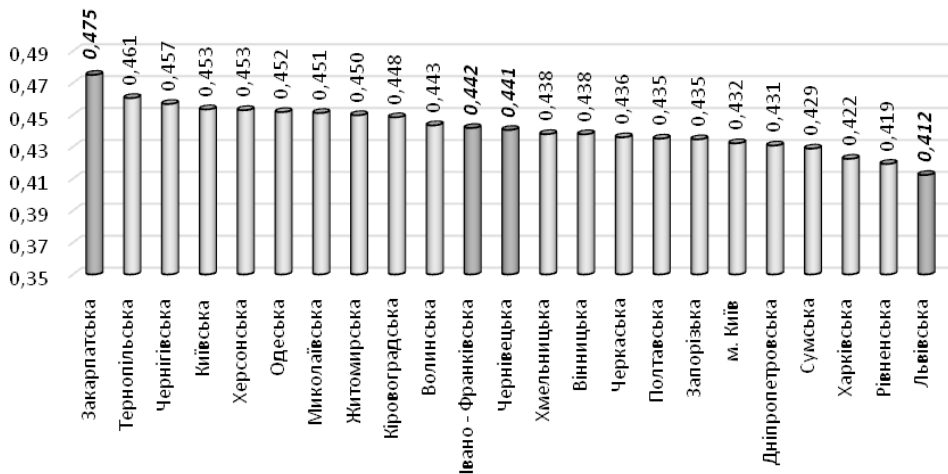


Рис. 2. Рівень соціальної вразливості в Україні: просторовий підхід, 2019 р.

Примітка. У дослідженні дані Донецької і Луганської областей не враховувалися.

*Джерело: побудовано авторами.*

активності населення, про що свідчать отримані результати. Серед регіонів лідерами за результатами інтегрального оцінювання є області (Закарпатська, Чернівецька та Тернопільська) з високими показниками міграційної активності населення. Подолання ідентифікованих деструктивних впливів об'єктивно вимагає обґрунтування науково-прикладних положень щодо формування ефективного механізму посилення соціальної резилентності території в умовах економічних турбулентностей.

Для зниження соціальної вразливості населення у проєкції посилення ролі освітньої складової є створення високотехнологічних і інтелектуальномістких робочих місць як основи зайнятості випускників закладів вищої освіти, висококваліфікованих працівників, зниження рівня безробіття. Важко переоцінити фінансову складову функціонування вищої школи, адже на її успіх «працюватиме» створення прозорого ринку надання освітніх послуг, залучення суттєвих додаткових фінансових інструментів (кредити, різні форми інвестування, стимулювання мотивації студентів до якісного навчання) тощо.

Забезпечення високого рівня соціальної резилентності як базису проактивної політики мінімізації соціальної вразливості населення позиціонується крізь призму дотримання засад реалізації принципів збалансованості, раціональності, узгодженості та відсутності диспропорцій у структурі розвитку соціальної сфери та економічної системи, що формує передумови для забезпечення його стійкого й зрівноваженого функціонування в умовах динамічних змін навколишнього середовища та щораз більших викликів і загроз. Реалізація механізму зменшення соціальної вразливості території неможлива без гарантування дотримання таких базових передумов, як неухильне дотримання положень чинної нормативно-правової бази, формування високого рівня довіри й поваги в суспільстві до державних інституцій, побудови справедливої правоохоронної та судової системи на засадах дотримання принципів презумпції невинуватості та невідворотності покарання за вчинене правопорушення, створення соціально комфортних умов для становлення і всебічного розвитку особистості, структуризації конфлікту інтересів і забезпечення здорового морально-психологічного клімату під час суспільно-економічного обміну.

**Висновки.** Задля побудови ефективної проактивної політики зниження соціальної вразливості населення доцільно сформулювати інформаційно-аналітичний базис, який ґрунтуватиметься на системному моніторингу територій і відстеженні змін та диференціації складових соціальної вразливості. На основі просторового підходу та використання методу інтегрального оцінювання визначено рівні соціальної вразливості населення регіонів України. Виявлено, що області Західної України (крім Львівської області) мають найбільші значення емпіричного показника соціальної вразливості, що окреслено особливими тенденціями соціально-економічного розвитку цих областей.

Доведено, що інтенсифікація міграційних процесів і соціально-економічні умови розвитку території об'єктивно позначається на головних характеристиках соціальної системи. Відповідно, для мінімізації ризиків і загроз соціальній безпеці, а також поширення соціальної вразливості в регіонах України потрібно формувати ефективний механізм державної політики забезпечення соціальної стабільності. Важливо, щоб інструменти та засоби такого механізму фокусувалися навколо формування і посилення таких базисних засад, як соціально-інституційне середовище (узгодження формальних і неформальних інститутів, розмежування влади та бізнесу, посилення ролі інституту профспілок і асоціацій у вирішенні трудових конфліктів, покращення механізмів громадського контролю); потужний пласт середнього класу в суспільстві (стимулювання підприємницьких ініціатив і самозайнятості, підвищення престижності суспільно важливих професій, сприяння розвитку фермерського руху на селі); детінізація процесів суспільно-економічного обміну (посилення контролю за реальними масштабами господарських трансакцій,



проти дія тіншовим доходам населення, зменшення корупції та бюрократичного тиску); структурна модернізація соціальної політики (унеможливлення практики соціального утримання, посилення соціального захисту населення, реформування пенсійної системи); сприятливий інституційно-психологічний базис (впровадження соціального діалогу, реформування системи освіти, нівелювання ризиків виникнення міжжетничних і міжконфесійних конфліктів). Подолання соціальної вразливості населення сприятиме розвитку цифрової зайнятості, цифрових соціально-трудових відносин, розвитку цифрової економіки, а також поширення нових методів управління у сфері зайнятості (аутсорсинг, краудсорсинг, аутстафінг, самозайнятість) і розвитку віртуального ринку праці.

**Список використаних джерел**

1. Adger W. N., Kelly P. M. Social Vulnerability to Climate Change and the Architecture of Entitlements. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*. 1999. Vol. 4. Pp. 253-266. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1009601904210>
2. Birkmann J., Garschagen M., Kraas F., Quang N. Adaptive urban governance: new challenges for the second generation of urban adaptation strategies to climate change. *Sustainability Science*. 2010. Vol. 5(2). Pp. 185-206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-010-0111-3>
3. Farias M. N., Leite J. D. Social vulnerability and Covid-19: considerations based on social occupational therapy. *Cadernos Brasileiros de Terapia Ocupacional*. 2021. Vol. 29. DOI: <https://doi.org/10.1590/2526-8910.ctoEN2099>
4. Hemingway L., Priestley M. Natural hazards, human vulnerability and disabling societies: A disaster for disabled people? *Review of Disability Studies*. 2006. Vol. 2(3). Pp. 57-68. URL: <https://www.rdsjournal.org/index.php/journal/issue/view/v2i3/124>
5. Wong M. C., Teoh J. Y., Huang J., Won S. H. The potential impact of vulnerability and coping capacity on the pandemic control of COVID-19. *The Journal of Infection*. 2020. Vol. 81(5). Pp. 816-846. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinf.2020.05.060>
6. van Niekerk L., van Niekerk D. Participatory action research: Addressing social vulnerability of rural women through income-generating activities. *Jamba: Journal of Disaster Risk Studies*. 2009. Vol. 2(2). Pp. 127-144. DOI: <https://doi.org/10.4102/jamba.v2i2.20>
7. Ward P. S., Shively G. E. Disaster risk, social vulnerability, and economic development. *Disasters*. 2017. Vol. 41(2). Pp. 324-351. DOI: <https://doi.org/10.1038/260566a0>
8. Martin S. A. A framework to understand the relationship between social factors that reduce resilience in cities: Application to the City of Boston. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2015. Vol. 12. Pp. 53-80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2014.12.001>
9. Стожок Л. Г. Соціальна вразливість та її особливості в період кризи. *Формування ринкової економіки: зб. наук. пр.* 2010. Спец. вип. Т. 2. С. 353-361.
10. Макарова О. В. Пріоритети політики зниження соціальної вразливості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2(30). С. 102-111. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.02.102>
11. CDC/ATSDR Social Vulnerability Index. *ATSDR: Website*. 2021. URL: <https://www.atsdr.cdc.gov/placeandhealth/svi/index.html>
12. Kulig-Moskwa K., Nogieć J. Wrażliwość społeczna jako determinanta zmian w zarządzaniu organizacją. *Prace naukowe Uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu*. 2017. Nr. 496. S. 60-72. URL: [https://www.dbc.wroc.pl/Content/41068/Kulig-Moskwa\\_Wrażliwosc\\_Spoeczna\\_Jako\\_Determinanta\\_Zmian\\_2017.pdf](https://www.dbc.wroc.pl/Content/41068/Kulig-Moskwa_Wrażliwosc_Spoeczna_Jako_Determinanta_Zmian_2017.pdf)
13. Новікова О. Ф. Соціально-економічна захищеність особи в Україні: проблеми виміру та шляхи розвитку. *Соціально-економічна захищеність населення України: зб. матер. міжнар. наук. практ. конф. (Київ, 31 травня – 1 червня 2001 р.)*. Київ, 2001. С. 112-194.
14. Савін Є. Є. Державна політика щодо захисту найбільш вразливих верств населення: перспективний розвиток. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* 2013. № 1(43). С. 392-398.
15. Peek L., Stough L. M. Children with disabilities in the context of disaster: A social vulnerability perspective. *Child development*. 2010. Vol. 81(4). Pp. 1260-1270. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01466.x>
16. O'Keefe P., Westgate K. N., Wisner B. Taking the naturalness out of natural disasters. *Nature*. 1976. Vol. 260. Pp. 566-567.
17. Bergstrand K., Mayer B., Brumback B., Zhang Y. Assessing the Relationship Between Social Vulnerability and Community Resilience to Hazards. *Social Indicators Research*. 2015. Vol. 122(2). Pp. 391-409. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0698-3>
18. Andrew M. K., Mitnitski A. B., Rockwood K. Social Vulnerability, Frailty and Mortality in Elderly People. *PLoS One*. 2008. Vol. 3(5). DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0002232>
19. Furlong A., Cartmel F., Biggart A., Sweetin H., West P. *Youth transitions: Patterns of vulnerability and processes of social inclusion*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research, 2003.

20. Chang S. E., Yip J. Z. K., van Zijll de Jong S. L. et al. Using vulnerability indicators to develop resilience networks: a similarity approach. *Nat Hazards*. 2015. Vol. 78. Pp. 1827-1841. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11069-015-1803-x>
21. Alwang J., Siegel P. B. et al. Vulnerability: a view from different disciplines. *Social Protection Unit, Human Development Network. Social Protection Discussion Paper*. 2001. Series No. 0115.
22. Adger W. N. Vulnerability. *Global Environmental Change*. 2006. Vol. 16. Pp. 268-281. URL: [http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC\\_sdarticle2.pdf](http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC_sdarticle2.pdf)
23. Реут А. Г. Система соціальних послуг для вразливих верств населення: новітні тенденції та інновації. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1(9).
24. Cutter S. L., Finch C. Temporal and spatial changes in social vulnerability to natural hazards. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2008. Vol. 105(7). Pp. 2301-2306. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0710375105>
25. Flanagan B. E., Gregory E. W., Hallisey E. J., Heitgerd J. L., Lewis B. A Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*. 2011. Vol. 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>
26. McLeman R. A., Hunter L. M. Migration in the context of vulnerability and adaptation to climate change: insights from analogues. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. 2010. Vol. 1(3) Pp. 450-461. DOI: <https://doi.org/10.1002/wcc.51>
27. Mogaji E. Financial Vulnerability During a Pandemic: Insights for Coronavirus Disease (COVID-19). *Research Agenda Working Papers*. 2020. Vol. 5. Pp. 57-63. DOI: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3564702>
28. Morrow B. H. Identifying and mapping community vulnerability. *Disasters*. 1999. Vol. 23. Pp. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00102>
29. Лібанова Е. М. *Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу*. Умань, 2020. 456 с.
30. Колод А. М., Грішнова О. А. та ін. *Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку*: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.
31. Садова У. Я. *Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку*: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2005. 408 с.
32. Руцишин Н., Мульська О. Механізм забезпечення соціальної стабільності в умовах інтенсифікації міграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-41>
33. *Міграційна активність населення Карпатського регіону України: тенденції, загрози, методи регулювання* / ред. Т. Г. Васильців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020.

#### References

1. Adger, W. N., & Kelly, P. M. (1999). Social Vulnerability to Climate Change and the Architecture of Entitlements. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 4, 253-266. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1009601904210>
2. Birkmann, J., Garschagen, M., Kraas, F. & Quang, N. (2010). Adaptive urban governance: new challenges for the second generation of urban adaptation strategies to climate change. *Sustainability Science*, 5(2), 185-206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-010-0111-3>
3. Farias, M. N., & Leite, J. D. (2021). Social vulnerability and Covid-19: considerations based on social occupational therapy. *Cadernos Brasileiros de Terapia Ocupacional*, 29. DOI: <https://doi.org/10.1590/2526-8910.ctoEN2099>
4. Hemingway, L., & Priestley, M. (2006). Natural hazards, human vulnerability and disabling societies: A disaster for disabled people? *Review of Disability Studies*, 2(3), 57-68. Retrieved from <https://www.rdsjournal.org/index.php/journal/issue/view/v2i3/124>
5. Wong, M. C., Teoh, J. Y., Huang, J., & Won, S. H. (2020). The potential impact of vulnerability and coping capacity on the pandemic control of COVID-19. *The Journal of Infection*, 81(5), 816-846. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinf.2020.05.060>
6. van Niekerk, L., & van Niekerk, D. (2009). Participatory action research: Addressing social vulnerability of rural women through income-generating activities. *Jamba: Journal of Disaster Risk Studies*, 2(2), 127-144. DOI: <https://doi.org/10.4102/jamba.v2i2.20>
7. Ward, P. S., & Shively, G. E. (2017). Disaster risk, social vulnerability, and economic development. *Disasters*, 41(2), 324-351. DOI: <https://doi.org/10.1038/260566a0>
8. Martin, S. A. (2015). A framework to understand the relationship between social factors that reduce resilience in cities: Application to the City of Boston. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 12, 53-80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2014.12.001>
9. Stozhok, L. H. (2010). Sotsial'na vrazlyvist' ta yiyi osoblyvosti v period kryzy [Social vulnerability and its features during the crisis]. In *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky [Formation of a market economy]*: Spec. Iss. Vol. 2, 353-361. [in Ukrainian].

10. Makarova, O. V. (2017). Priorityty polityky znyzhennya sotsial'noyi vrazlyvosti [Priorities of the policy of reducing social vulnerability]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 2, 102-111. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.02.102> [in Ukrainian].
11. CDC/ATSDR Social Vulnerability Index (2021). *ATSDR*: Website. Retrieved from <https://www.atsdr.cdc.gov/placeandhealth/svi/index.html>
12. Kulig-Moskwa, K., & Nogiec, J. (2017). Wrazliwosc spoleczna jako determinanta zmian w zarzadzaniu organizacja [Social sensitivity as a determinant of changes in organization management]. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wroclawiu – Research papers of Wroclaw University of Economics*, 496, 60-72. Retrieved from [https://www.dbc.wroc.pl/Content/41068/Kulig-Moskwa\\_Wrazliwosc\\_Spoleczna\\_Jako\\_Determinanta\\_Zmian\\_2017.pdf](https://www.dbc.wroc.pl/Content/41068/Kulig-Moskwa_Wrazliwosc_Spoleczna_Jako_Determinanta_Zmian_2017.pdf) [in Polish].
13. Novikova, O. F. (2001). Sotsial'no-ekonomichna zakhyschenist' osoby v Ukrayini: problemy vymiru ta shlyakhy rozvytku [Socio-economic protection of the person in Ukraine: problems of measurement and ways of development]. In *Sotsial'no-ekonomichna zakhyschenist' naselelnya Ukrayiny [Socio-economic protection of the population of Ukraine]*: Proceedings of the international scientific-practical conference (Kyiv, 2001, May 31 – 1 June) (pp. 112-194). [in Ukrainian].
14. Savin, E. E. (2013). Derzhavna polityka shchodo zakhystu naybil'sh vrazlyvykh verstv naselelnya: perspektyvy rozvytku [State policy to protect the most vulnerable groups: prospects for development]. In *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya [Current issues of public administration]*: Vol. 1 (43) (pp. 392-396). [in Ukrainian].
15. Peek, L., & Stough, L. M. (2010). Children with disabilities in the context of disaster: A social vulnerability perspective. *Child development*, 81(4), 1260-1270. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01466.x>
16. O'keefe, P., Westgate, K. N., & Wisner, B. (1976). Taking the naturalness out of natural disasters. *Nature*, 260, 566-567.
17. Bergstrand, K., Mayer, B., Brumback, B., & Zhang, Y. (2015). Assessing the Relationship Between Social Vulnerability and Community Resilience to Hazards. *Social Indicators Research*, 122(2), 391-409. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0698-3>
18. Andrew, M. K., Mitnitski, A. B., & Rockwood, K. (2008). Social Vulnerability, Frailty and Mortality in Elderly People. *PLoS One*, 3(5). DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0002232>
19. Furlong, A., Cartmel, F., Biggart, A., Sweetin, H., & West, P. (2003). *Youth transitions: Patterns of vulnerability and processes of social inclusion*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research.
20. Chang, S. E., Yip, J. Z. K., & van Zijl de Jong, S. L., et al. (2015). Using vulnerability indicators to develop resilience networks: a similarity approach. *Nat Hazards*, 78, 1827-1841. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11069-015-1803-x>
21. Alwang J., & Siegel, P. B. et al. (2001). Vulnerability: a view from different disciplines. *Social Protection Unit, Human Development Network. Social Protection Discussion Paper*. Series No. 0115.
22. Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16, 268-281. Retrieved from [http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC\\_sdarticle2.pdf](http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC_sdarticle2.pdf)
23. Reut, A. H. (2008). Systema sotsial'nykh posluh dlya vrazlyvykh verstv naselelnya: novitni tendentsiyi ta innovatsiyi [The system of social services for vulnerable groups: the latest trends and innovations]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and Social Economy*, 1(9), 185-195. [in Ukrainian].
24. Cutter, S. L., & Finch, C. (2008). Temporal and spatial changes in social vulnerability to natural hazards. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105(7), 2301-2306. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.0710375105>
25. Flanagan, B. E., Gregory, E. W., Hallisey, E. J., Heitgerd, J. L., & Lewis, B. (2011). A Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>.
26. McLeman, R. A., & Hunter, L. M. (2010). Migration in the context of vulnerability and adaptation to climate change: insights from analogues. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(3), 450-461. DOI: <https://doi.org/10.1002/wcc.51>
27. Mogaji, E. (2020). Financial Vulnerability During a Pandemic: Insights for Coronavirus Disease. *Research Agenda Working Papers*, 5, 57-63. DOI: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3564702>
28. Morrow, B. H. (1999). Identifying and mapping community vulnerability. *Disasters*, 23, 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00102>
29. Libanova, E. M. (2020). *Bidnist' naselelnya Ukrayiny: metodolohiya, metodyka ta praktyka analizu [Poverty of the population of Ukraine: methodology, methods and practice of analysis]*. Uman. [in Ukrainian].
30. Kolot, A. M., & Hrishnova, O. A., et al. (2012). *Sotsial'na vidpovidal'nist': teoriya i praktyka rozvytku [Social responsibility: theory and practice of development]*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
31. Sadova, U. Ya. (2005). *Sotsial'na polityka v Ukrayini: rehional'ni doslidzhennya I perspektyvy rozvytku [Social policy in Ukraine: regional research and development prospects]*. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
32. Ruschysyn, N., & Mul'ska, O. (2021). Mekhanizm zabezpechennya sotsial'noyi stabil'nosti v umovakh intensyfikatsiyi mihratsiynykh protsesiv [The mechanism of social stability in the conditions of intensification of migration processes]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 2021, 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-41> [in Ukrainian].

33. Vasiltsiv, T. (Ed.). (2020). *Mihratsiyna aktyvnist' naseleण्या Karpats'koho rehionu Ukrayiny: tendentsiyi, zahrozy, metody rehulyuvannya [Migration activity of the population of the Carpathian region of Ukraine: trends, threats, methods of regulation]*. Dolishny Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv. [in Ukrainian].

**Semiv L. K., Mulska O. P. Social vulnerability of the population of Ukraine: conceptual and spatial modeling.**

*Ensuring the social resistance of the country is a fundamental prerequisite not only for improving the quality of life of the population and its well-being but also for minimizing the social vulnerability of certain categories of the population and territories, reducing social tension, and increasing the level of satisfaction of citizens' interests. The presence of systemic destabilizing influences on the development of socio-economic relations complicates the implementation of mechanisms and policy tools to weaken the social vulnerability of the population. The article aims to create and test a methodical approach to assessing the level of social vulnerability of the population of Ukraine (spatial approach) and identify differentiated gaps in the values of social vulnerability of the Carpathian region and other regions of Ukraine. The methodology for assessing the level of social vulnerability of the regions of Ukraine provides for the use of an innovative composition of indicators, a multiplicative form of the integrated index, and a formalized verification of the weighting coefficients of indicators. The transformational changes taking place in the economic system and social sphere of the country and its regions have led to the choice of the appropriate structure of the system of social vulnerability indicators for a territory: (1) social tension; (2) employment and labour market; (3) income and expenses of the population; (4) social infrastructure; (5) education. The results of the empirical study show that the oblasts of the Carpathian region have a much higher level of social vulnerability, which correlates with socio-economic trends in the region. Among the regions of the Carpathian region of Ukraine, Lviv region has the highest values of indicators in terms of components 'Social tension', 'Employment and labor market', 'Education', and Transcarpathian region – the lowest. According to the 'Social Infrastructure' component, Ivano-Frankivsk region is a leading region. Overcoming the identified destructive influences objectively requires the substantiation of scientific and applied provisions for the formation of an effective mechanism for strengthening the social resilience of the territory in conditions of economic turbulence.*

*Keywords: vulnerability, social sphere, resistance, security, integral coefficient, Carpathian region, indicator.*

*Семів Любов Казимирівна – доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: semivlubov@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1219-1970>).*

*Semiv Lyubov Kazymyriivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Leading Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishny Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.*

*Мульська Ольга Петрівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: oliochka.mulska@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>).*

*Mulska Olha Petrivna – Dr.Sci. (Econ.), Senior Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishny Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.*

Дослідження здійснено в межах виконання НДР ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

Надійшло 24.02.2022 р.